

Ο Ήλιος και ο Μίθρας

Κάποια στιγμή, η ανθρώπινη σκέψη στράφηκε στους ουρανούς κι αναζήτησε εκεί τους θεούς της. Πρώτα η Σελήνη ως αρσενική θεότητα που προκαλεί στις γυναίκες την έμμηνη ρύση, έπειτα ο Ήλιος που την αντικατέστησε ως κυρίαρχος των ουρανών. Ήδη, από τη Μεσολιθική εποχή (γύρω στα 10.000 με 7.000 χρόνια π.Χ.), η λατρεία του Ήλιου πρέπει να είχε προκύψει. Στη Νεολιθική, πίστευαν κιόλας στον θάνατο και την ανάσταση του Ήλιου, στον θάνατο και την ανάσταση της Φύσης. Η λατρεία του ήταν κοινή σε όλους τους λαούς της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας. Πολύ αργότερα, ο Μίθρας, ο θεός Ήλιος, ερχόταν από την αρχαία Περσία και διέθετε γερές βάσεις στις αρχές της κοσμοθεωρίας του Ζαρατούστρα, του Ζωροάστρη των Ελλήνων και κύριου υπεύθυνου για τον διαχωρισμό της περσικής μυθολογίας από την ινδική. Ο Ζαρατούστρα γεννήθηκε και έδρασε στη Μηδία (στο ΒΔ Ιράν) γύρω στον Η' ή Ζ' αιώνα π.Χ. Τον ΣΤ' π.Χ. αιώνα, η περιοχή κυριεύτηκε από τους Πέρσες του Κύρου, με τη δυναστεία των Αχαιμενιδών να ενστερνίζεται τις ζωροαστρικές δοξασίες και να επιβάλλει τη θρησκεία στο λαό. Με την κατάκτηση της Περσίας από το Μεγάλο Αλέξανδρο, η ζωροαστρική θρησκεία βρήκε δρόμους να απλωθεί και στη Δύση.

Σύμφωνα με τη διδασκαλία της, ανώτατος θεός είναι ο Αχούρα Μάσδα, ο Ωρομάσδης των αρχαίων Ελλήνων, που βρίσκεται σε διαρκή πόλεμο με τον θεό του κακού, τον Αριμάν, επί του οποίου μέλλει να επιβληθεί, μετά από πάλη 12.000 χρόνων. Είναι το αντίστοιχο του Θεού και του Σατανά, χωρίς όμως χρονικά περιθώρια στην αιώνια πάλη. Στο πλάι του Αχούρα Μάσδα κυκλοφορούν έξι θεότητες, οι Αμέσχα Σπέντα (Ισχυροί Αθάνατοι), από τις οποίες οι τρεις είναι πιο σπουδαίες από τις άλλες. Πρόκειται για τον Βοχούμαν (Καλό Πνεύμα), τον Άρτα (Προστάτη της φωτιάς) και τον Σχατρέβα ή Σαχρέβαρ, γενναίο πολεμιστή, υπερασπιστή των φτωχών και δυστυχισμένων και προστάτη των μετάλλων, από τα οποία κατασκευάζονται τα όπλα.

Αυτού του τελευταίου συνεργάτες είναι ο Ήλιος, ο Μίθρας, ο Ουρανός και τα Φωτεινά ουράνια σώματα. Όλοι αυτοί έφτασαν στη Ρώμη συσκευασμένοι σε έναν: Τον Μίθρα, θεό με όψη πολεμική, που όμως κάνει «πολύ λογική χρήση» των όπλων. Καταφεύγει σ' αυτά μόνον όταν πρέπει να επιβληθούν η τάξη και η πειθαρχία. Και τα χρησιμοποιεί με μέτρο, σεβασμό και δικαιοσύνη. Με όλα αυτά, ο Μίθρας έγινε ο ανίκητος θεός Ήλιος. Στα χρόνια του Χριστού, η θρησκεία του είχε απλωθεί σε ολόκληρη τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, έχοντας, στα Βαλκάνια κυρίως, γερά θεμέλια. Με τη γέννησή του να γιορτάζεται στις 25 Δεκεμβρίου με μεγάλη επισημότητα και φαντασμαγορική λαμπρότητα. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο η γέννηση του Χριστού μετατέθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, ώστε, με τον καιρό, να επιβληθεί

στον Μίθρα θεό Ήλιο.

Ο αιγυπτιακός Ήλιος

Στην Αίγυπτο του τέλους της 2^{ης} π.Χ. χιλιετίας, ο επικεφαλής των θεών, ο Άμμωνας Ρα (θεός Ήλιος) υποκαταστάθηκε προσωρινά από τον «ένα και μοναδικό θεό», τον Ατόν (τον Ήλιο με άλλο όνομα). Ο Φαραώ Αμένοφης Δ' απαρνήθηκε το όνομά του, καθώς περιείχε μέσα του την έννοια του θεού Άμμωνα, του οποίου το ιερατείο πρωτοστατούσε στην αρπαχτή. Μαγικά, κάθε είδους φυλαχτά, θυσίες ζώων τάχα προς τον θεό αλλά στην ουσία για το ιερατικό φαγοπότι, χαρέμια με τις ωραίες «παλλακίδες του Θεού» που γεύονταν οι ιερείς, έκλυση ηθών και διαφθορά τον ενοχλούσαν. Ανέβηκε νεαρός στον θρόνο κι αμέσως επαναστάτησε:

«Δεν με λένε Αμένοφης αλλά Αχνατόν (ή Ακενατόν)», διακήρυξε. Το όνομά του σήμαινε «ο Ατόν είναι ευχαριστημένος». Και Ατόν ήταν ο θεός Ήλιος, ο ένας και μοναδικός αληθινός θεός. Όλοι οι άλλοι ήταν παραμύθια. Ακόμα και ο μέγας Άμμωνας Ρα.

Κατά την προσφιλή μέθοδο των προκατόχων του, έσβησε από παντού κάθε επιγραφή που θύμιζε το Άμμωνα. Διαγράφηκε ακόμα και το όνομα του πατέρα του, Αμένοφης Γ', που το περιείχε. Και η Θήβα, άντρο του ιερατείου του Άμμωνα, καταργήθηκε από πρωτεύουσα. Έστησε νέα, την Ακετατόν, την «πόλη του ορίζοντα του Ατόν», στη θέση που αργότερα κτίστηκε η Τελλ ελ Αμάρνα. Η Θήβα γρήγορα οδηγήθηκε στην παρακμή. Η Ακετατόν γνώρισε πρόσκαιρη ακμή κι ευημερία.

Ο μονοθεϊσμός υπέβασκε από τα χρόνια του πατέρα του, Αμένοφης Γ' (πέθανε στα 1372 π.Χ.). Οι τότε αρχιτέκτονες Σούτι και Χορ είχαν χαράξει «ύμνο στον ένα και μοναδικό θεό» σε μια στήλη που σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Και ο Άμμωνας Ρα (ο θεός Ήλιος) είχε καταντήσει ο υπέρτατος θεός των Αιγυπτίων. Έτσι, ήταν φανερό ότι ο Ατόν δεν ήρθε από το πουθενά. Απλά, ήρθε άγαρμπα και βιαστικά. Ο ίδιος ο Φαραώ συνέθεσε έναν μακροσκελή ύμνο στον θεό του. Ξεκινούσε με τους στίχους (σε μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά):

«Όταν ωραίος σηκώνεσαι απ' τ' ουρανού τον ορίζοντα / ω Δίσκε, ζωή αρχή ζωής! / όταν υψώνεσαι από τον ανατολικό ορίζοντα, / όλα τα εδάφη γεμίζεις με τις ομορφιές σου...».

Τον ύμνο στον Ατόν αντιγράφει ο Ψαλμός CIV του Ησαΐα, που γράφτηκε επτακόσια χρόνια αργότερα. Στα 1912, ο Αμερικανός ιστορικός και αιγυπτιολόγος, καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Σικάγου, Jas. H. Breasted, υποστήριξε ότι ο μονοθεϊσμός γεννήθηκε με την επί **Θούθμωση Γ'** ενοποίηση του μεσογειακού κόσμου κάτω από την εξουσία της Αιγύπτου. Ίσως να ισχύει αυτό για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, καθώς στον Ελλαδικό χώρο, από αυτήν ακριβώς την εποχή (ΙΔ' **π.Χ.** αιώνας) αρχίζει η εξάπλωση του Δωδεκάθεου. Άλλωστε, η Αίγυπτος αποδειγμένα ποτέ δεν υπέταξε την Κρήτη, τον Ελλαδικό χώρο και το Αιγαίο.

Η κυρίαρχη διαφορά ανάμεσα στον Ήλιο Άμμωνα Ρα και στον Ήλιο Ατόν, είναι ότι ο πρώτος ήταν ο υπέρτατος θεός μόνο των Αιγυπτίων, ενώ ο Ατόν ο μοναδικός θεός όλων των ανθρώπων και όλων των κρατών της γης. Κι ακόμα, ο Άμμωνας Ρα ήταν θεός που σύχναζε στα πεδία των μαχών, πολεμούσε και νικούσε. Ο Ατόν προτιμούσε να ζει ανάμεσα στα λουλούδια, τα δέντρα και τις εκδηλώσεις της ζωής σε καιρό ειρήνης. Ήταν ο θεός που έκανε «τα πρόβατα να χοροπηδούν» και «τα πουλιά να πετούν στους κήπους». Ο θεός δεν είναι πια πρόσωπο με ανθρώπινη μορφή αλλά μια θεία ιδιότητα, η οποία στηρίζεται στην γονιμοποιό και τροφοδότρια θερμότητα του ήλιου. Η δόξα της φλεγόμενης τροχιάς του είναι το έμβλημα της υπέρτατης δύναμης. Ταυτόχρονα, ο ήλιος είναι θεός του έρωτα, τρυφερός δημιουργός του παιδιού στην κοιλιά της μάνας, αλλά και θεός της καλοσύνης και της ειρήνης.

Ο ελληνικός υποβιβασμός

Στον ελληνικό ουρανό, τον θεό Ήλιο υποκατέστησε ο Απόλλωνας. Ερευνητές σημειώνουν ότι ακόμα και το περιώνυμο κοπάδι βοδιών του θεού Ηλίου «πέρασε» στον Απόλλωνα. Από αυτό ο Ερμής έκλεψε κάμποσα κι έφαγε δυο στην καθισιά του. Και η αδελφή του Απόλλωνα, η Άρτεμη, έφτασε να υποκαταστήσει την Σελήνη, όπως άλλωστε και η Εκάτη, υποχθόνια θεά της Νύχτας που ανήκε στη λατρεία του κόσμου των νεκρών, των φαντασμάτων και της

μαγείας, ταυτιζόταν με τη Σελήνη και συγγεόταν με την Άρτεμη.

Σε αντίθεση με άλλους λαούς, οι Έλληνες των κλασικών χρόνων αποστρέφονταν τη λατρεία των ουράνιων σωμάτων, θεωρώντας την εκδήλωση βαρβαρότητας. Με εξαίρεση τους κατοίκους της Ρόδου για τον Ήλιο, πιο πολύ τους πήγαινε η ταύτιση ενός θεού με το ουράνιο σώμα (Απόλλωνας – Ήλιος, Άρτεμη – Σελήνη) παρά η θεοποίησή του ίδιου του άστρου κι ας είχε προϋπάρξει η λατρεία του.

Οι τέσσερις άνεμοι που ο Όμηρος αναφέρει στην Ιλιάδα, στον Ησίοδο περιορίστηκαν σε τρεις. Και οι μιν και οι δε έχουν γονείς τη Αυγή (Ηώ) και τον Αστραίο. Είναι οι «καλοί άνεμοι», έστω κι αν συχνά πυκνά προκαλούν καταστροφές. Όλοι οι άλλοι, λέει ο Ησίοδος στην «Θεογονία», είναι παιδιά του Τυφώνα:

Είναι αυτοί που πέφτουν στη σκοτεινή θάλασσα, μεγάλη συμφορά για τους θνητούς, και λυσομανούν. Διασκορπίζουν τα πλοία, καταστρέφουν τους ναύτες και δεν υπάρχει τρόπος κανένας να τους αντιμετωπίσει. Πέφτουν και στις καλλιέργειες και τις καταστρέφουν και χαλούν τα ωραία έργα των ανθρώπων.

Στην Οδύσσεια, οι άνεμοι παρουσιάζονται σαν αερικά που χωρούν στον ασκό του Αιόλου, ταμιά των ανέμων, διαχειριστή της συμπεριφοράς τους. Όταν ο Οδυσσέας κατέληξε στα χώματά του, πήρε τους ανέμους, τους έβαλε στον ασκό (από τομάρι εννιάχρονου βοδιού), τον έδεσε με ασημένιο σχοινί και του τον έδωσε. Άφησε απ' έξω μόνο τον Ζέφυρο, ούριο άνεμο να τους οδηγήσει στην Ιθάκη. Μόνο που οι ναύτες νόμισαν ότι στον ασκό ο Οδυσσέας είχε κρύψει θησαυρό, τον άνοιξαν, ελευθερώθηκαν όλοι οι άνεμοι, έγινε κακό μεγάλο και η όλη περιπέτεια έμοιαζε να ξεκινούσε από την αρχή.

(τελευταία επεξεργασία, 12 Οκτωβρίου 2020)